

Självständighetens kaotiska upptakt

FACKLITTERATUR

Seppo Tiihonen: *Vallan kumoukset Suomessa 1917–1919. Suomi ja vallan verkostot*, Otava 2019, 656 s.

Seppo Tiihonens voluminösa bok belyser Finlands dramatiska väg åren 1917–1919 till en självständig stat med ett republikanskt statskick. Hans uttalade syfte är att utreda vilket inflytande de statliga beslutsfattarnas ledarstil samt deras närmaste rådgivare, tjänstemän och sociala nätverk hade på den politik som fördes.

Frågeställningen faller sig naturlig för Tiihonen, som under sin långa tjänstemannakarriär ofta bevittnade hur olika beslut kunde fattas på ministernivå. Men då många av de avgörande beslut varken protokollfördes eller ens fattades av finländare fokuserar han mycket på epokens händelsehistoria och det stormaktspolitiska schackspelet mellan Berlin och Petrograd. Därtill tvingades den nyblivna staten Finland skapa sig en försvarsmakt och utrikesförvaltning ur tomma intet, vilket också bidrog till den svajiga beslutsordningen.

Verket kan därför läsas som en bred krönika över Finlands politiska historia under åren 1917–1919, vilket ju passar bra som avslutning på det omfattande firandet av landets nu över sekellånga självständighet. Den innehåller inga omvälvande arkivfynd eller spektakulära nytolkningar, även om Tiihonen noggrant redogöra för de personer som på något sätt inverkade på den förda politiken. Dess stora förtjänst är istället att den finländska utvecklingen granskas systematiskt i en större kontext, som med önskvärd tydlighet visar att de maktskiften och konflikter som Finland upplevde var perifera kedjereaktioner av första världskriget och dess efterdyningar.

Tiihonen noterar att sociologen Risto Alapuro i sin klassiska undersökning *State and Revolution in Finland* (1988) koncentrerar sig så mycket på dynamiken mellan de inhemska samhällsklasserna att han inte ens nämner de ryska makthavarna Nikolaj II och Kerenskij. Men typiskt nog är Tiihonen också så impregnerad av den metodologiska nationalismens retorik att han skriver regelbundet om

Finlands "inbördeskrig" trots att han själv visar att kriget i hög grad var framprovocerat och styrt utifrån.

Den första stora vändpunkten i frigörelse från det ryska imperiet inträffade mitten av mars 1917 då kejsaren abdikerade, storfurstendömet återfick sina politiska rättigheter och kunde bilda en blocköverskridande senat. Sedan följde ett tilltagande kaos i hela imperiet, bolsjevikernas maktövertagning i Petrograd i början av november, deras allt fränare krav på att även den finska arbetarrörelsen skulle gripa makten och den borgerliga partiernas snabba motdrag, självständighetsförklaringen den 6 december 1917.

Samtidigt pågick en illavarslande polarisering av den finländska inrikespolitiken. Men den pådrivande kraften var kontinuerligt bolsjevikernas och den tyska militärledningens cyniska utnyttjande av Finland. Tyskarna uppmuntrade dess borgerliga politiker att förklara Finland självständigt för att i fredsförhandlingarna med bolsjevikerna kunna kräva att de ryska trupper skulle dras bort från landet och själva ta över kommandot. Bolsjevikerna erkände sin tur Finlands självständighet för att först locka landets obeslutsamma socialdemokrater att genomföra en maktkupp och sedan stärka sitt grepp om Finland.

Bolsjevikerna såg i början ut att lyckas. Revolutionen bröt ut i Finland och dess röda styre underställdes allt tydligare Petrograd. Men efter att bolsjevikerna i mars 1918 tvingats till ett fredsavtal med Tyskland drog istället tyskarna det längre strået. Tvåfrontskriget tog slut, de ryska trupperna tvingades bort från Finland och elva dagar efter att tysk division landstigit i Hangö arrangerade den en segerparad i Helsingfors, som förebådade Tysklands starka grepp om Finland under följande halvår.

Tysklands kapitulation i november 1918 medförde därför följande vändpunkt: Finland tvingades till snabbt ett regeringsskifte och en revidering av landets utrikes- och inrikespolitik för att tillmötesgå krigets segermakter. Efter parlamentsvalet i mars 1919 och socialdemokraternas återkomst i rikspolitiken jämnades vägen för landets republikanska regeringsform, som stadfästes för nästan precis 100 år sedan, nämligen den 17 juli 1919.

Hade de finländska beslutfattarna och deras medarbetare då alls något inflytande på denna utveckling? Jovisst, Tiihonen beskriver många fall då de trots det kaotiska läget ofta lyckades föra fram sina önskemål i Petrograd, Stockholm och Berlin och ibland också lyckades driva igenom sina målsättningar.

Till saken hör visserligen att deras lobbade ofta hade oförutsedda eller rent av motsatta effekter än vad som hade förväntats. Socialdemokraten Oskari Tokoi knöt som viceordförande för den finska senaten våren 1917 nära kontakter med bolsjevikerna i Petrograd i hopp om att kunna öppna vägen för ett självständigt och socialistiskt Finland. Självständigheten erhöles men socialismen led ett blodigt nederlag.

P.E. Svinhufvud högg också i sten, eftersom han som senatens ordförande och temporär statschef 1918 kopplade Finlands självständighet så starkt till Tyskland att landet efter tyskarnas kapitulation hamnade i en ytterst prekär situation. Räddningen i nöden blev oväntat nog bolsjevikväldet. Västmakterna insåg att de nya staterna som uppstått mellan Ryssland och Tyskland var en utmärkt buffert mot kommunismen. Dessutom resulterade bolsjevikernas seger i det ryska inbördeskriget och deras långvariga skräckvälde i att Ryssland inte längre var kapabelt att återerövra Finland.

I likhet med mången annan forskare frågar Tiihonen hur Mannerheim kunde vara så blåögd att han trodde att ett militärt stöd åt de ryska vitgardisterna skulle efter deras seger belönas med en acceptans av ett självständigt Finland. Här ignorerar Tiihonen två faktum. För det första var bolsjevikerna ytterst pressade 1919. Hade vitgardisterna segrat i inbördeskriget utan finsk hjälp skulle det ju ha varit ytterligare en bekräftelse på att ett självständigt Finland var ett hot mot Ryssland.

För det andra är det osäkert om Mannerheim alls trodde att Finland och de andra nya randstaterna hade en rosig framtid framför sig. Som riksföreståndare och sedermera uppburen nationell storman måste han självfallet intyga att så var fallet. Men granskar man kritiskt hans agerande åren 1917–1919 verkar det snarast som om han antog att det ryska imperiet hur som helst skulle restaureras och därefter återta sin förlorade områden. Om så hade skett skulle kejsardömets lojale officer högst antagligen inte haft svårigheter att välja sida.

Trots dessa invändningar råder det ingen tvekan om att Tiihonen skrivit en läsvärd bok. Tiihonen kunde gärna ha reducerat sina långa citat och väl detaljerade personskildringar. Men vem vet, kanske just sådant får läsaren att inse hur oförberedd, kaotisk och delvis också tragisk upptakten till Finlands självständighet var.

Henrik Meinander